

Relacja Bóg–człowiek w *Dies irae* Jana Kasprowicza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 159.
- Źródło: Jan Kasprowicz, (*Przystałem się wadzić z Bogiem...*), Kraków 1990, s. 364–366.
- Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 161.
- Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 163.

- Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 170.
- Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 171.
- Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 172.
- Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 173.

Relacja Bóg–człowiek w *Dies irae* Jana Kasprowicza

John Martin, *Sąd ostateczny*, ok. 1851

Źródło: domena publiczna.

Materializm doby pozytywizmu pod koniec stulecia spowodował reakcję w postaci silniejszego zainteresowania sprawami duszy. Literatura Młodej Polski była często świadectwem próby ponownego nawiązania kontaktu z Bogiem. Zwykle nie była to jednak duchowość ortodoksyjna, a zamiast pokornej postawy względem Stwórcy coraz częściej ujawniał się bunt wobec boskich nakazów. Jednym z przejawów tej tendencji był utwór *Dies irae* Jana Kasprowicza.

Twoje cele

- Zinterpretujesz postawę podmiotu lirycznego względem Boga w *Dies irae*.
- Scharakteryzujesz przedstawiony w utworze wizerunek Stwórcy w porównaniu z opisującymi go fragmentami Biblii.
- Porównasz wizję Sądu Ostatecznego z *Dies irae* z dziełami malarskimi realizującymi ten motyw.

Przeczytaj

O autorze

Portret Jana Kasprówicza, ok. 1902 r.

Źródło: domena publiczna.

Jan Kasprówicz (1860–1926) urodził się w Szymborze, niewielkiej wsi w okolicach Inowrocławia. Był jednym z niewielu polskich poetów chłopskiego pochodzenia, którzy na przełomie wieków stali się rozpoznawalni wśród czytelników liryki. W latach 90. zwrócił się ku poetyce impresjonizmu i symbolizmu, czego efektem był między innymi tom *Krzak dzikiej róży* (1898). W 1899 roku boleśnie przeżył odejście swojej drugiej żony Jadwigi. Po kryzysie małżeńskim rozpoczął się najbardziej pesymistyczny okres w twórczości Kasprówicza, co uwidoczniło się szczególnie w zbiorze hymnów *Ginącemu światu* (1902), w którym odnajdujemy załamki ekspresjonizmu. W kolejnych utworach Kasprówicz powoli odchodził od katastroficznej tonacji, skłaniając się ku postawie afirmującej wobec losu (m.in. *Księga ubogich*, 1916).

Dzień gniewu

Dies irae Jana Kasprówicza ukazuje się w szczególnym historycznym momencie. W całej Europie odczuwalny jest nastrój schyłkowości, mówi się o końcu wieku XIX (*fin de siècle*) jako o końcu pewnej epoki w dziejach ludzkości. Gwałtowne przemiany społeczne, ekonomiczne, a przede wszystkim technologiczne stają się okazją do snucia domysłów co do przyszłości świata. Żłudne poczucie stabilizacji w okresie względnego pokoju zostaje zastąpione przez niepewność. Dotychczasowe niepodważalne wartości są weryfikowane przez powstające systemy filozoficzne oraz odkrycia naukowe. Kiedy więc w 1899 roku ukazuje się hymn Jana Kasprówicza, można w nim odczytać wyraz niemal wszystkich ówczesnych lęków.

Dies irae nie jest pierwszym ani jedynym hymnem o tym tytule. Na przełomie XII i XIII wieku powstała rymowana **sekwencja**, która następnie została włączona do mszału rzymskiego i do dziś jest powszechnie wykorzystywana przez Kościół katolicki podczas mszy żałobnych. Jej autorstwo pozostaje do dziś nieznane, choć tradycyjnie przypisuje się ją Tomaszowi z Celano (ok. 1200–1260/70). Tytuł *Dies irae* oznacza po łacinie ‘dzień gniewu’ i jest powiązany z chrześcijańskimi wyobrażeniami o Sądzie Ostatecznym zaczerpniętymi przede wszystkim z Apokalipsy św. Jana.

Jan Kasprawicz nawiązał do sztuki sakralnej nie tylko tytułem, ale i formą utworu. Jego *Dies irae* ma wiele cech zaczerpniętych z pieśni religijnych, jak choćby powtarzające się modlitewne sformułowania skierowane do Boga:

((Jan Kasprawicz

Dies irae

Kyrie elejson!...

O Boże! Ty bądź naszą łaską i obroną!

Kyrie elejson!

Źródło: Jan Kasprawicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 159.

Szczególnie widoczne są nawiązania do hymniki chrześcijańskiej (w 1922 roku utwór został włączony do zbioru *Hymny*) o podniosłym, uroczystym nastroju, pełnej zwrotów apostroficznych. *Dies irae* Kasprawicza nie jest jednak modelowym przykładem hymnu. Gatunek ten ma charakter pochwalny – hymny opiewają Boga, atrybuty boskie lub święte osoby. Tymczasem dzieło poety to buntowniczy wyraz cierpienia i zawodu postawą Stwórcy. Kasprawicz wykorzystał poetykę hymnu, by wyrazić nastroje epoki oraz własne przeżycia. Przetworzył ją, lecz jedną cechę pozostawił niezmienną – hymn *Dies irae*, podobnie jak pieśni kościelne, opowiada o relacji człowieka z Bogiem.

Bóg-sędzia

Należy podkreślić, że w *Dies irae* bardziej niż o relację ze Stwórcą chodzi o próbę jej nawiązania. Nadchodzący dzień końca, nazywany też „gniewu nieskończonym dniem”, wzbudza strach i potrzebę ratunku. Podmiot poszukuje instancji, do której mógłby się odwołać, która ocaliłaby go przed katastrofą. Wspomina własne grzechy („Grzech krwią czarną duszę plami”) i obawia się, że w czasie sądu nikt się za nim nie wstawi („Bez obrońcy staniem sami – / któż zlituje się nad nami?”). Zwraca się więc do umęczzonego Chrystusa:

((Jan Kasprawicz

Dies irae

O Głowo, owinięta cierniową koroną,
gasnącym wieki wieków spojrzysz na nas okiem!

O spojrzysz na nas z tej głuszy,
która swym tchnieniem głębokiem
ogarnia światów bezmiary,
a którą ty wypełniasz swych bólów ogromem,
o Głowo, owinięta cierniową koroną.
Żałobna drogo nieochybnej kary,

broczącej we łzach i przy jęków wtórze
w ten pozbawiony końca
Pańskiego gniewu dzień,
w którym w pożarach spokojnego słońca
szatańskim chichotem płoną
świeże, niezwiędłe róże
Grzechu i winy!

Źródło: Jan Kasproicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 159.

Apostrofa skierowana do Syna Bożego nie jest wyrazem nadziei na ocalenie. Chrystus jest ukazany jako bezbronny i bezradny męczennik, który nie ma żadnej mocy, aby zmasać ludzkie winy i wybłagać dla nich wybaczenie. Całkowicie przytłacza go postać surowego Ojca – nieczułego i bezwzględnie stosującego przepisy prawa. „Sędziego straszne przyście” zapowiada dla wszystkich grzeszników wyrok, wobec którego żaden człowiek się nie osto. W takiej koncepcji Boga nie ma miejsca na Chrystusowe miłosierdzie. Podmiot formułuje prośby i modlitwy:

((Jan Kasproicz

Dies irae

O Boże miłosierny, zmiłuj się nad nami!
Niech łaska Twoja winy nam odpuści...
A ty swe skronie tul
do zimnych opok, do strzaskanych grani,
sterczących smutnie nad gardłem czeluści,
i płacz...

Źródło: Jan Kasproicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 161.

Jego słowa nie zostają jednak wysłuchane. Na próżno prosi o łaskę odpuszczenia grzechów – sąd jest nieodwołalny i w odpowiedzi na modlitwę słyhać tylko złowieszczy dźwięk zapowiadających go surm. Skazanym na śmierć okazuje się sam Adam, protoplasta rodu ludzkiego. W jego losie Kasproicz przedstawia dolę każdego człowieka – istoty skazanej na cierpienie, obarczonej brzemieniem grzechu.

((Jan Kasproicz

Dies irae

O duszo, pełna miłości,
a którą nieustanne szarpią niepokoje!
Pańskiego gniewu zwałił się już dzień!
Trombita Sądu nad tobą rozbrzmiewa

piorunną mocą archanielskich tchnień
w Pańskiego gniewu nieskończony dzień...
Niechaj mnie sędzą,
niechaj mnie karzą –
tak, mnie, Adama, com na barki swoje
zabrał z Ogrodu to nadludzkie brzemie
przygniatającej winy [...].

Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 163.

Adam nie może nawiązać kontaktu z Bogiem, który zamknął dla niego drogę do raju. Czuje się mały wobec straszliwego Wszechmocnego, który nie troszczy się o istoty powołane przez siebie do życia. Nowotestamentowa wizja Boga litościwego, bliskiego ludziom i nazywającego ich swymi „przyjaciółmi”, zostaje w opisie z *Dies irae* całkowicie wymazana. Zamiast tego Bóg otrzymuje cechy greckiego władcy piorunów, Zeusa:

((Jan Kasprowicz

Dies irae

Biją pioruny,
a nad pioruny idzie Jego zew!
Ogrom bytu błyskawic wszystkich nie pomieści,
a Jego światłość złota
strzela nad pełnię, nad ogniste łuny
błyskawic potoków...

Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 163.

Michał Anioł, *Stworzenie słońca i księżyca* (1508–1512). Na fresku z Kaplicy Sykstyńskiej autorstwa Michała Anioła Bóg został przedstawiony jako starszy mężczyzna o gniewnym obliczu.

Źródło: domena publiczna.

Nie stwarza ludzi z miłości, lecz po to, by wypełniali jego rozkazy. Jeśli ich nie przestrzegają, bezlitośnie wymierza karę. Stale przypomina, że wobec boskich wyroków człowiek jest nieskończenie mały i pozbawiony znaczenia („Czym jestem wobec Ciebie”). Podmiot utworu dostrzega w tym niesprawiedliwość. Formułuje oskarżenie: skoro Bóg stworzył człowieka jako ułomnego, dlaczego karze go za niedoskonałość?

((Jan Kasprowicz

Dies irae

A kto mnie stworzył na to, ażebym w tej chwili,
odziany potępienia podartą żałobą,
kawałem kiru, zdjętym z mar Twojego świata,
wił się i czołgał przed Tobą,
i martwym, osłupiałym z przerażenia okiem
straszego Sądu wyławiał płomienne,
świat druzgocące rozkazy?

Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 170.

Grzech Boga

Z czasem podmiot utworu formułuje coraz ostrzejsze zarzuty względem Stwórcy. Kasprowicz odwołuje się w utworze do problemu teodycei – gałęzi teologii rozważającej, jak pogodzić ideę miłosiernego Boga z istnieniem zła we wszechświecie. Zarzuty względem Stwórcy są w *Dies irae* przeplatane zawołaniami pochwalnymi. Ten kontrast jeszcze bardziej wzmacnia buntownicze przesłanie tekstu:

((Jan Kasprowicz

Dies irae

Mą duszę pali wieczna, nie zamknięta rana!
Któż mi lekarstwo poda?
Ojcze rozpusty! Kyrie elejson.
Nic, co się stało pod sklepem niebiosów,
bez Twej się woli nie stało!
Kyrie elejson!

Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 171.

Mimo obecności poważnych i podniosłych sformułowań w hymnie pojawia się ironia. Określenia zazwyczaj używane do wyrażenia uwielbienia współwystępują z inwektywami i stają się przez to dwuznaczne. Kiedy Adam woła „Sądź, Sprawiedliwy!”, przeklina tym samym Boga właśnie za niesprawiedliwość:

((Jan Kasprowicz

Dies irae

Sądź, Sprawiedliwy!

Krusz światów posady,
rozzegnij wielki pożar w tlejącej iskierce,
na popiół spal Adama oszukane serce
i płacz!

Z nim razem płacz, kamienny, lodowaty Boże!

Niech Twa [surma](#) przeraźliwa
echem płaczu się odzywa
nad pokosem Twego żniwa...

Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 172.

Anonim, *Bóg jako Architekt*. Średniowieczny wizerunek Boga jako architekta doskonałego świata przez kolejne stulecia ulegał zmianom. W XVIII wieku, według poglądów angielskiego malarza Williama Blake'a, stworzenie świata było aktem niedoskonałym, ponieważ rozbiło pierwotną jedność istnienia, a dokonał go nie Bóg, lecz Urizen – demon rozumu.

Źródło: domena publiczna.

Postawa Adama przypomina prometejski bunt – pierwszy człowiek stoi przed Bogiem w imieniu rodzaju ludzkiego skazanego na cierpienie. Obwinia Go o powstanie zła – uznaje plan Boga za grzeszny i widzi w nim przyczynę Jego klęski. W *Dies irae* pierwiastek zła

ostatecznie zwycięża i koniec świata oznacza całkowitą nicność – także dla Wszechmogącego. Według słów podmiotu utworu Bóg, wydając niesłuszny wyrok za grzech człowieka, sam również zgrzeszył:

((Jan Kasprawicz

Dies irae

O Boże miłosierny, zmiłuj się nad nami!

Kyrie elejson!

Przede mną przepaść, zrodzona przez winę,
przez grzech Twój, Boże!... Ginę! ginę! ginę!

Amen.

A cóż powstanie ponad nicościami,
gdzie ongi były światy
i Ja, w chęć życia bogaty,
a dziś w umarłych postawiony rzędzie?

Niech nic nie będzie!

Amen

Źródło: Jan Kasprawicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 173.

Podmiot utożsamia koniec świata z własną śmiercią – opisywaną w utworze katastrofę można więc traktować jako opis rzeczywistości wewnętrznej. Poczucie braku więzi ze Stwórcą, odrzucenia i braku sprawiedliwości urasta do kosmicznego obrazu świata zapadającego się w otchłani. Wizja sądu nie będzie jednak mniej tragiczna, jeśli zostanie odczytana jako metafora odczuć wewnętrznych. Hymn kończy się pytaniem, które osobistej tragedii nadaje sens globalny:

((Jan Kasprawicz

Dies irae

Bo cóż może być, jeśli ja zaginął?...

Na wszystko mrok nicości nieprzebyty spłynął

– Amen!

Źródło: Jan Kasprawicz, *Dies irae*, Kraków 1990, s. 173.

Słownik

apostrofa

(gr. ἀποστροφή, *apostrophē* – zwrot) – bezpośredni, uroczysty zwrot do osoby, bóstwa, idei lub przedmiotu

fin de siècle

(fr., koniec wieku) – nazwa wykorzystywana do określenia ostatnich dekad XIX wieku, w przeciwieństwie do *belle époque* zwracająca uwagę na negatywne skutki postępu cywilizacyjnego, wyczerpanie kultury europejskiej, niestabilność życia w dobie rewolucji przemysłowej i kryzys wartości

hymn

(gr. ὕμνος, *hýmnos* – pieśń pochwalna) – pieśń pochwalna o charakterze podniosłym i odświętnym, kierowana do bóstwa, bohatera, ojczyzny, idei lub wyjątkowego wydarzenia. Gatunek powstał w starożytności; w średniowieczu miał przede wszystkim charakter religijny, hymny stały się częścią kościelnych nabożeństw; współcześnie są kojarzone przede wszystkim z pieśniami państwowymi

ironia

(gr. εἰρωνεία, *eironeía* – pozorowanie, przestawienie) – figura stylistyczna polegająca na nadaniu wypowiedzi sensu ukrytego – odwrotnego niż sens dosłowny; zabieg stosowany najczęściej w celu ośmieszenia lub zaznaczenia dystansu do osób, zjawisk

Kyrie elejson

(gr. Κύριε ἐλέησον, *Kúrie eléēson* – Panie, zmiłuj się) – chrześcijańska formuła religijna o charakterze błagalnym, pojawiająca się m.in. we Mszy świętej oraz w litaniach, wzięta z Psalmów Starego Testamentu

sekwencja

(łac. *sequentia* – następstwo) – popularny w średniowieczu rodzaj pieśni liturgicznej, zbliżony do hymnu

surma

dawny instrument dęty drewniany

trójząb

dawna broń biała używana przez rybaków do polowań, składająca się z trzech ostrzy umocowanych na drzewcu; atrybut greckiego boga Posejdona

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Przyjrzyj się zamieszczonym w galerii obrazom przedstawiającym Sąd Ostateczny i wypisz, jakie kary dla grzeszników zostały na nich przedstawione. Zastanów się nad tym, jak wizja męki piekielnej zmieniała się przez wieki. Zapisz swoje wnioski w formie notatki.

Rogier van der Weyden, *Sąd Ostateczny* (1448–1451).

Poliptyk Rogiera van der Weydena (1400–1464) należy do najbardziej rozpoznawalnych wizji Sądu Ostatecznego. Po prawej stronie dzieła malarz umieścił ludzi skazanych na potępienie. Ciała zapadają się w otchłań, a na twarzach grzeszników widać strach i brak nadziei. Z tym obrazem kontrastuje harmonia i spokój wybranych do życia wiecznego. Grono wybranych, których anioł prowadzi do krainy zbawienia, jest jednak zdecydowanie mniej liczne. Pośrodku tryptyku możemy dostrzec Jezusa zasiadającego na tęczowym łuku, który w Apokalipsie św. Jana jest symbolem Syna Bożego. Po jego lewicy i prawicy zasiadają święci – najbliżej Chrystusa malarz umieścił Maryję oraz Jana Chrzciciela. Poniżej widnieje natomiast wizerunek archanioła Michała wążącego ludzkie czyny i oddzielającego zbawionych od potępionych.

Źródło: domena publiczna.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Wypisz z hymnu *Dies irae* pięć negatywnych określeń, którymi zostaje opisany Bóg.

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Zdecyduj, czy poniższe cytaty biblijne można uznać za spójne z kreacją Boga w *Dies irae* Jana Kasłowicza. Uzasadnij decyzję jednym zdaniem.

Ćwiczenie 6

Spośród przedstawionych w galerii obrazów wybierz ten, który twoim zdaniem najlepiej ilustruje treść *Dies irae* Jana Kasłowicza. Uzasadnij wybór w 100 słowach.

Ćwiczenie 7

Napisz rozprawkę na 200 słów, w której wyjaśnisz, na czym polegał grzech wspomniany w *Dies irae* Jana Kasłowicza: „Przedemną przepaść, zrodzona przez winę, / przez grzech Twój, Boże!... Ginę! ginę! ginę!”

Ćwiczenie 8

Wypisz różnice i podobieństwa między postawami podmiotów lirycznych w utworach Jana Kasprowicza *Dies irae* oraz *Przestałem się wadzić z Bogiem...*

” Jan Kasprowicz

(Przestałem się wadzić z Bogiem...)

XI

Przestałem się wadzić z Bogiem

– Serdeczne to były zwady:

Zrodziła je ludzka niedola,

Na którą nie ma już rady.

Tliło w mej piersi zarzewie,

Materiał skier tak bogaty,

Że jeno dąć w palenisko,

A płomień ogarnie światy.

Wiedziały o tym potęgi,

Co gdzieś po norach drzemią

Albo z bezczelną jawnością

Jak mgły się włóczą nad ziemią.

Wiedziały ci o tym moce,

Które złośliwość popędza,

By szły powiększać nędzę

Tam, gdzie największa jest nędza.

Wiedziały ci o tym zastępy,

Które czyhają z za węgła

Lub w okna patrzą z szyderstwem,
Czy zbrodnia się nie wylęła?

Wiedziały, że jeno się zbliżyć
Ku popiołowi mej kuźni,
A serce od razu wybuchnie,
Zuchwale zaklnie, zabluzni.

Że swym bluźnierstwom i klątwom
Czynu wyciśnie znamię,
Płonące żądze odmiany,
Przewrotu, co berło Mu złamie.

I dzisiaj nie żal mi tego,
Najmniejszej nie czuję skruchy,
Bom ci nie żaden słuźalec,
Na własne serce głuchy.

Bo w sporze o szczęście świata
Swawolność mi była daleka,
A tytkom korzystał z prawa
Wojującego człowieka.

Jeno że dzisiaj widzę,
W patrzeniu dosyć już biegły,
Czego w zamęcie walki
Żrenice me nie dostrzegły.

Nie ruszał ci On naprzeciw
W rynsztunku wspaniałym dziwie,

A tylko na tronie Swym siedząc,
Uśmiechał się pobłażliwie...

I dziś ja sam uśmiechnięty,
Gdy krzyczą: „w żelazo się okuj!”,
Jak ongi miecz niosłem walczącym,
Tak dzisiaj niosę im spokój.

Lecz już nie wadząc się z Bogiem,
Mam jeszcze cichą nadzieję,
Że na dzień mojego spokoju
Żar świętej wojny tleje.

Źródło: Jan Kasprowicz, *(Przystałem się wadzić z Bogiem...)*, Kraków 1990, s. 364–366.

Praca domowa

Odszukaj w Biblii fragment mówiący o walce Jakuba z Bogiem i porównaj jego treść z utworem *Dies irae* Jana Kasprowicza. Przygotuj się do dyskusji na ten temat.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Relacja Bóg–człowiek w *Dies irae* Jana Kasprowicza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny,

biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;

3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

5) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- opisuje sposób przedstawienia motywu Sądu Ostatecznego w *Dies irae* Jana Kasprowicza i w dziełach malarskich różnych epok,
- porównuje relację z Bogiem podmiotów lirycznych dwóch utworów poetyckich Kasprowicza,
- interpretuje wiersz *Dies irae* J. Kasprowicza,
- zestawia przedstawiony w utworze wizerunek Stwórcy z opisującymi go fragmentami Biblii.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi wybranych uczniów o przygotowanie prezentacji na temat motywu Sądu Ostatecznego w literaturze. Wszystkim uczniom poleca zapoznanie się z treścią sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu. Lekcja rozpoczyna się od przedstawienia prezentacji przygotowanej przez wybranych uczniów. Po jej obejrzeniu nauczyciel poleca, by uczniowie obejrżeli galerię ilustracji interaktywnych zamieszczoną w e-materiale oraz wykonanie w parach towarzyszącego jej polecenia. Po upływie wyznaczonego czasu wskazani uczniowie przedstawiają swoje odpowiedzi, a nauczyciel koryguje je, jeśli trzeba.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej ćwiczenia od 1 do 4 z sekcji „Sprawdź się”. Wskazani uczniowie udzielają kolejnych odpowiedzi.
2. W drugiej części tej fazy lekcji uczniowie indywidualnie wykonują wybrane przez nauczyciela ćwiczenia. Warto zwrócić uwagę na ciekawe, wymagające twórczego podejścia ćw. 5 i 8. Po upływie wyznaczonego czasu nauczyciel weryfikuje poprawność udzielonych przez uczniów odpowiedzi.
3. Ćwiczenie 7 może być dodatkową pracą dla zainteresowanych uczniów, do wykonania w domu.

Faza podsumowująca:

1. W rozmowie zamykającej lekcję nauczyciel może postawić następujące pytanie: jaki ma związek postawa podmiotu lirycznego ze światopoglądem młodopolskich artystów?
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.

Praca domowa:

1. Odszukaj w Biblii fragment mówiący o walce Jakuba z Bogiem i porównaj jego treść z utworem *Dies irae* Jana Kasprowicza. Przygotuj się do dyskusji na ten temat.

Materiały pomocnicze:

- A. Hutnikiewicz, *Młoda Polska*, Warszawa 1994.
- A. Nowakowski, *Sąd. „Sąd Ostateczny” Hansa Memlinga*, Kraków 2016.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Ilustracja interaktywna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.